

postane ministar kulture i sluga tradicije. Jer samo Riječ kojoj svećenik službi može kazati: »Evo, sve činim novo! (Otk 21,5). Pa zato neka budu spomenute i Apostolove riječi svećeniku: »Ne zamari milosnog dara koji je u tebi, koji ti je dan po proroštvu zajedno s polaganjem ruku starješinstva... Pripazi na samog sebe i na poučavanje. Ustraj u tome!« (1 Tim 4,14-16).

Živan Bezić

ŽUPA I BISKUPIJA

Svaka vjerska zajednica, pa tako i župa, nalazi se u složenom odnosu prema drugim vjerskim i profanim zajednicama. Ni župa nije otok odvojen morima od ostalog svijeta. Neke smo od tih odnosa — podžupske, pažupske, međužupske i nadžupske — već razmotrili.¹ No ima još jedan odnos koji nismo dotaknuli, a koji je za župu najvažniji. To je njezin odnos prema biskupiji. Odnosi između župe i biskupije imaju svoju povijesnu, teološku i praktičnu važnost, koja je predmet ovoga članka.

Povijesni odnosi

Razvoj župe i biskupije tekao je paralelno već od samoga početka Crkve. Prabiskupija i pražupa bile su u stvari ista kršćanska zajednica. Današnju definiciju župe mogli bismo mirne duše primijeniti i na prvu kršćansku biskupiju u Jeruzalemu, s tom razlikom što joj na čelu nije bio obični prezbiter, nego apostol s punom svećeničkom vlašću, dakle biskup.

Jeruzalemski tip biskupije imao je na čelu nasljednika apostola, uz kojeg je stajao njegov prezbiterij. Pavlovske ili misionarske biskupije-župe bile su povjerene nekom zamjeniku apostola s kojim su surađivali prezbiteri i ostali misionari. Mali broj kršćana u tadašnjim, redovito malenim, gradovima zahtijevao je pastoralni unicitet, pa se je grad-biskupija mogao smatrati jednom jedinom kršćanskom mjesnom zajednicom, koja je većinom nosila ime *paroikia*. Tada su se još poklapale granice biskupije i župe. Biskup, okružen prezbiterijem, bio je glavni i neposredni dušobrižnik gradske kršćanske općine.²

Kad se kršćanstvo proširilo i na sela, situacija se temeljito izmijenila. Biskup je iz svoga gradskog prezbiterija morao slati na selo poje-

² E. SAUSER, *Woher kommt Kirche?*, Knecht, Frankfurt 1978.

¹ Ž. BEZIC, *Župske strukture*, »Bogoslovska Smotra«, br. 3, g. 1982.

dine svećenike koji su tamo ostajali trajno na raspolaganju vjernika. Ispočetka su seoski vjernici odlazili u grad primiti sakramente, koje im je dijelio biskup osobno. S vremenom su biskupi dijeljenje većine sakramenata prenijeli na prezbitere, a sebi rezervirali samo krizmu i svećenički red. Kad su seoski kršćani dobili još i svoju bogomolju ili crkvu s vlastitom krstionicom, oni su postali samostalna kršćanska zajednica, dakle župa. Tako su se župe polako odvajale od matične pražupe-biskupije.

Pošto je u velikim gradovima narastao broj kršćana, a i prostorne udaljenosti od centra postajale su sve veće i veće, gradska je biskupija-župa postala pregolema, pa se morala cijepati u manje jedinice (*ecclesiae filiales, tituli minores*). Na taj se način župski sustav učvrstio i u gradovima. Otada se svaka biskupija dijelila na župe. Župa je postala osnovna jedinica katoličke biskupije.

U tom prelaznom periodu dijeljenja biskupije na župe prve seoske župe su nastojale točno odražavati model svoje gradske matične biskupije. Stoga su se u većim selima gradile bazilike, a u njima stolovali *horepiskopi* (seoski biskupi).³ Još se, naime, u svijesti vjernika nije moglo provesti potpuno odvajanje biskupije i župe.

Za takav tijek procesa imamo i arheoloških dokaza. Kao primjer iz naših krajeva možemo navesti baziliku u Grohotama na otoku Šolti. Ta je krasna bazilika, popločana mozaikom, bila sagrađena koncem staroga vijeka, najkasnije u V. ili VI. stoljeću. Uz ostale ankese, do nje se nalazi i krstionica. To je ponukalo arheolga Oreba na slijedeći zaključak: »Veličina šoltanske bazilike i pojava krstionice uz nju, upućuje na zaključak da se radi o glavnoj crkvi na otoku u kojoj se pokrštavalo otočno stanovništvo. To bi bio i prilog više pretpostavci da čin pokrštavanja nije samo vezan uz biskupske centre, za biskupe i visoko svećenstvo, već da se taj proces odvijao i u pagusima (selima) i da je mogao biti povjeren nižem kleru.«⁴

Župa je, dakle, po svom porijeklu bila ucijepljena u biskupiju kao pupoljak u svoje stablo. Rascvala se i postala vidljivom strukturom biskupije u toku povijesnog razvoja. Nastala je više *via facti* nego *via juris*, spontanim i prirodnim putem. Župa je zapravo biskupija presađena na seosko tlo, a poslije i u gradske rasadnike.

Kao što za biskupiju govorimo da je »Crkva u malome«, tako možemo reći i za župu da je ona biskupija u malome.

Takvu tvrdnju opravdava i etimologija grčkog naziva za biskupiju i župu. Značajna je historijska činjenica da se u prvim stoljećima kršćanstva isti izraz upotrebljavao i za biskupiju i za župu — *paroikia*. Taj termin se uzimao sad za jedan, sad za drugi pojam, bez razlikova-

³ Zbog toga je g. 343. morao intervenirati sabor u Sardici sa zahtjevom da se biskupi više se ne šalju na sela (V. Bo, *Parrocchia tra passato e futuro*, Ed. Cittadella, Assisi 1977. 13).

⁴ F. OREB, *Starokršćanska bazilika u Grohotama na Šolti*, »Slobodna Dalmacija«, 19. VII. 1979.

nja. Značajna je još jedna činjenica: kad su se u kasnijim stoljećima ustalili različiti izrazi za župu i biskupiju, opet im je ostao isti korijen. Naime, riječ *paroikia* je ostala samo za župu, a za biskupiju se uzeo termin *dioikesis*. Oba pak naziva imaju zajednički korijen: *oikia* (kuća, dom, obitelj, čeljad, nastamba, zavičaj).⁵

U ovom slučaju riječi točno odrazuju i vanjezičnu stvarnost: biskupija i župa imaju naime isti korijen.

Povijest nas, dakle, uči da biskupija nije nastala zbrajanjem župa. Radije bi se moglo reći da su župe izrasle iz debla biskupije. One su grane na stablu biskupije. Korijen im je, međutim, isti.

Ovdje se možemo osloniti na sud N. de Martiniya: »Isus nije ustanovio župu, ali je bez daljnjega želio da se tokom povijesti osnivaju oni organizmi koji bi se pokazali neophodnim za spasenje ljudi. Moglo bi se, dakle, reći da je Krist virtuelno (u zametku) htio župu, u smislu da je iziskuje Crkva za svoje konkretno ostvarivanje«.⁶

Teološki odnosi

Zajednički korijen župe i biskupije leži ne samo na povijesnim vezama nego isto tako i na teološkim. Biskupska struktura je direktno *ex institutione divina* a župa samo posredno, ukoliko je neophodna stanica biskupije. Ona je nikla na stablu biskupije snagom soteriološke nužde, kao njezin zakoniti izdanak. Biskupija je majka župe, a biskup je dušobrižnik cijele biskupije, dakle, i svake župe. I povijesno i teološki gledano, biskup je prvi i glavni župnik svake svoje župe. Krist je, naime, predao svoju Crkvu u ruke apostola i njihovih nasljednika u apostolskoj službi.

Biskupova pastoralna briga proteže se na čitavu krajevnu Crkvu (kan. 394). Na svom teritoriju biskup uživa »*potestatem propriam, ordinariam et immediatam*« (kan. 381). On je načelo i vez jedinstva zavičajne Crkve. Po njemu je biskupija jedno cjelovito crkveno tijelo. A preko njega su i sve župe povezane s općom Crkvom, tako da je on spona mjesne i sveopće Crkve.⁷

Kad smo, u svoje vrijeme, istraživali u čemu je bit župe, ustanovili smo da je župa »zajednica kršćana u sklopu biskupije sa župnikom na čelu«.⁸ Ona je uvijek mjesno strukturirana kao sastavni dio jedne biskupije. Izvan biskupije uopće ne može postojati. Ako bi biskupija i mogla postojati bez mreže župa, župa bez biskupije ne bi mogla postojati ni pravno ni teoretski.

⁵ Zanimljiva je veza te riječi s hrvatskim jezikom: *oikia* dolazi od *oikos*, a ova riječ od *foikos*, lat. *vicus*, staroslav. *vas* = selo.

⁶ N. DE MARTINI, *Nova župa*, Zagreb 1982, 57..

⁷ F. POGGIASPALLA, *La diocesi e la parrocchia*, Morcelliana, Brescia 1960. P. BOONEN, *Das Konzil kommt ins Bistum*, Aachen 1967. AA. VV., *La parrocchia nella diocesi, oggi*, Roma 1967. A. SCARIN, *Chiesa locale, incarnazione e missione*, EMI, Bologna 1981. ST. LASZLO (Hg) *Anwalt des Glaubens, St. Martin*, Eisenstadt 1981.

⁸ Ž. BEZIĆ, *Što je župa?* »Služba Božja«, br. 3, g. 1979.

Novi je crkveni Zakonik tu biskupijsku pripadnost župe stavio i u samu definiciju župe: »*Paroecia est certa communitas christifidelium in Ecclesia particulari stabiliter constituta, cuius cura pastoralis, sub auctoritate Episcopi dioecesani, committitur parocho, qua proprio eiusdem pastori*« (kan. 515). Župa je, dakle, samo ona zajednica kršćana koja je čvrsto utemeljena u zgradi biskupije. Katolička župa pripada samom ustrojstvu biskupije, te izvan biskupije nema ni vlastitog opstanka. Kako biskupije postoje *ex institutione divina*, one su bitne za Crkvu i njezino poslanje te ni jedna crkvena ustanova ne može imati svoje opravdanje mimo ili protiv same biskupije.

Drugi vat. sabor smatra župu ćelijom biskupije: »*Colant [laici] iugiter sensum dioecesis, cuius paroecia velut cellula est*« (AA 10). Biskupije su organi Crkve, a župe su ćelije biskupije i Crkve. U pripravnim dokumentima za Sabor župa se smatra »*pars ac vivens veluti membrum dioeceseos*« ili pak »*veluti cardo*« (*Schemata*, III, 70). Po mišljenju saborskih otacâ ona je, dakle, ud i stožer svake biskupije.

Kako se opća Crkva lokalizira u biskupiji, tako se biskupija lokalizira u župi. Tu, na lokalnoj razini, župa najbolje uprisutnjuje i predstavlja krajevnu i opću Crkvu. Biskupija se u župi utjelovljuje, lokalizira, živi i raste.

Kad kažemo da se Crkva dijeli na biskupije i župe, pri tome ne smijemo zamišljati da se to zbiva na isti način na koji se jedna država dijeli na pokrajine. Crkva se sastoji od biskupija »*in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia Catholica existit*« (kan. 368 opetujući riječi iz LG 23), jer u biskupiji (»*vere inest et operatur una sancta catholica et apostolica Christi Ecclesia*« (kan. 369). Svaka biskupija u sebi sadrži puni crkveni život, a na čelu joj je biskup koji posjeduje punu svećeničku vlast. Stoga se ispravno veli da je biskupija Crkva ili Crkva u malome.⁹

Slično bi se moglo reći i za biskupiju, da se ona sastoji od župa, tj. osnovnih crkvenih jedinica, ali koje ne posjeduju puninu crkvenog života, niti njima upravlja pastir s punom svećeničkom vlašću (prezbiter kao župnik nema puninu svećeničkog reda). Zato župa nije Crkva u malome u istom smislu kao i biskupija. Ona nije božanskog porijekla i nije bitna za Crkvu. Zbog te svoje ograničenosti i nesamostalnosti župa se mora nužno priviti na prsa biskupije kao čedo na grudi majke.

Crkvena narav župâ ovlašćuje ih da »*quodammodo repraesentant Ecclesiam visibilem per orbem terrarum constitutam*«.¹⁰ Slično se tvrdi u Direktoriju za biskupe kad se župi namjenjuje uloga »*ut sit... personificata quaedam praesentia Ecclesiae sive universalis sive dioece-*

⁹ Za usporedbu bismo mogli uzeti posvećenu hostiju. Ona je čestica (*particella*) euharistije, ali se u njoj nalazi čitavi Krist. Jednako tako je i biskupija čestica, ali u kojoj se obrazuje cjelina Crkve.

¹⁰ *Sacr. Conc.*, 42.

sanae«. ¹¹ Župa, dakle, predstavlja opću i mjesnu Crkvu. Riječ »repraesentant« ima dvostruko značenje: 1) zastupa i predočuje Crkvu, 2) čini je prisutnom među ljudima. Ali zašto »quodammodo« i zašto »quaedam praesentia«? Jer župa ne može predstavljati i činiti prisutnom Crkvu u istom stupnju kao što to može biskupija.

Još bismo mogli nadodati i ovo: ako župa predstavlja Crkvu, a Crkva kao »sacramentum primordiale et universale« predstavlja nevidljivog Boga, i župa barem »na neki način« predstavlja nevidljivu nazornost Stvoritelja i Otkupitelja čovječanstva. Ona je obično prva institucionalna i crkvena veza novorođenca s njegovim Tvorcem i Spasiteljem. Stoga Koncil s pravom traži: »*Communitas christiana signum fit praesentiae Dei in mundo*« (AG 15).

Tijesne odnose između župe i biskupije otkrivamo i na personalnoj razini, ako naime promotrimo odnose biskupa i župnika te vjernika jedne župe. Po riječima posljednjeg koncila župnici su glavni »suradnici« biskupa (CD 30). To isto tvrdi i Direktorij za biskupe (t. 206, e). Župnici su zapravo predstavnici i zastupnici biskupa, originarnog i glavnog župnika svake župe.

Ta tvrdnja nas potiče na pomisao da bi župnik bio »*pastor vicarius*« svoje župe. Međutim nam novi CIC izričito veli da je župnik »*pastor proprius parociae sibi commissae*« (Kan. 519). On je zaista vlastiti župnik, ali ne i nezavisni. U svom radu je podložen smjernicama biskupijskog natpastira. Stoga isti kanon odmah nadodaje: »*fungens sub auctoritate episcopi dioecisani*«.

Jednaki zahtjev o podređenosti župnika biskupu nalazimo i u kan. 515 novog Zakonika. Označivši što je župa, Kodeks nastavlja: »*cuius cura pastoralis, sub auctoritate episcopi dioecisani, committitur parochi*«. Župnik je, dakle, doista pravi pastir svoga stada, ali »*sub auctoritate episcopi dioecisani*«, prvog i odgovornog pastira čitave biskupije. I biskupija i župa obavljaju mnoge zajedničke pastoralne akcije, ali ne na istoj razini i u istom opsegu. Obje evangeliziraju, katehiziraju, slave euharistiju, rade pod vodstvom jednog pastira, bratski dijakoniziraju itd. No, župa ima dvije posebnosti koje ju razlikuju od biskupije. Prva je u osobi pastira: župu vodi prezbiter, a biskupiju episkop. Druga je u neposrednoj blizini životu ljudi: župa je ljudima mnogo prisnija, bliža i konkretnija od biskupije. U tome se sastoji njezina mjesnost (*localitas*).

I biskupija se često naziva mjesnom Crkvom. Ona to zaista jest, ali je njezina lokalnost šira i apstraktnija od župske. Biskupija je mjesna na razini pokrajine ili kraja, a župa je neposredna kolijevka vjernika i njezin župnik prati vjernika od kolijevke do groba. Župa je krojena

¹¹ S. CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium de pastoralis ministerio episcoporum*. Typis polyglottis Vaticanis 1973, toč. 175.

»à la taille humaine«, odnosno »a misura umana«. U njoj se kršćanin osjeća potpuno u svojoj koži, svoj na svome, a za svoju biskupiju on je praktično stranac, neznanac.¹²

Upravo preko župe vjernici se najbolje i najprirodnije uključuju u zajednicu biskupije i opće Crkve.¹³

Možda bi se mogla istaknuti teritorijalnost kao zajednička crta župe i biskupije. U tom smislu kaže i Rahner: »Crkva, kao sakrament spasenja svijeta, ima neporecivo teritorijalni značaj... Crkva se pokazuje najprije kao mjesna Crkva, usuđujemo se reći: kao župska Crkva, pošto na početku i nije bilo razlike između biskupijske i župne zajednice... Na kojigod se način slavila euharistija, treba se sastati na jednom mjestu«.¹⁴

Mi bismo još mogli nadodati da ipak teritorijalna dimenzija nije bitna ni za biskupiju ni za župu. Postoje, naime, ritualne i personalne biskupije i župe koje ne počivaju na teritorijalnom načelu. Za župu su bitni ljudi, vjernici, krštenici, a ne prostor na kojemu žive, premda je i on potreban. Ni veličina tog prostora nije presudna: postoje župe koje su teritorijalno veće od nekih biskupija.

Praktični odnosi

Tako smo već stupili na teren praktičnih odnosa župe i biskupije. Biskupija je zajednička matica svih župa jednoga kraja. Ona ujedinjuje u vjeri i djelu sve mjesne zajednice kršćana na jednom uskom geantropološkom području. To je njezin prvi zadatak. Zatim ona ima dužnost inicijative u svim apostolskim pothvatima na tom području. Ona usklađuje rad svih župa i pastoralnih radnika u njima. Pomaže im moralno i materijalno prema načelu subsidijarnosti, poštujući njihovu zrelost i kompetencije. Biskupija ima i pravo nadzora nad vjerskim životom i radom područnih župa.

Kako svaka župa i svaki dekanat nisu dorasli za izvršavanje nekih općih i zamašnih zadataka (odgoj klera, uzdržavanje sjemeništa, starih i bolesnih svećenika, gradnja novih crkava i sl.), biskupija im pomaže preko svojih središnjih ustanova i radnih tijela (ordinarijat, pastoralni ured, razna vijeća, crkveni sud, biskupijski list, zajednička blagajna itd.). Mnoge su župe siromašne ili premalene pa trebaju sestrinsku pomoć ostalih vjerskih zajednica, a naročito biskupije. Ova je upravo zato tu da pomaže svima. Otac biskupije je glavni učitelj, svećenik i pastir

¹² »V župniji se Cerkev bolj konkretno uresničuje kot v škofiji... Vse, kar mu daje Cerkev, mu daje po župniji« (»Cerkev v sedanjem svetu«, br. 9-10, g. 1979, str. 129).

¹³ »Paroecia est communitas ecclesialis in qua laici christifideles immediate inseruntur et per quam parocho, ut proximo et ordinario magistro et sacerdoti, adhaerentes, cum suo episcopo uniuntur« (Schemata IV, 85).

¹⁴ K. RAHNER: *Théologie et spiritualité de la pastorale* »Nouvelle revue théologique«, br., g. 1979, str. 382-383.

svih svojih župa. Njemu pripada zakonodavna, upravna i sudska vlast u biskupiji. Prema pastoralnim potrebama, on osniva, razgraničava i dokida pojedine župe.¹⁵ On se brine za svaku od njih.

Imenovanje, premještaji i otpuštanje župnikâ spadaju na biskupa osobno (kan. 523). Prigodom nastupanja novog župnika, kod primopredaje, po mogućnosti prisustvuje i biskup. Kad mu to nije moguće, zastupa ga dekan ili posebni izaslanik (kan. 527). Kod postavljanja župskih pomoćnika i svih ostalih službenih pastoralnih radnika (kapelana, upravitelja crkava, kateheta, propovjednika i sl.) biskup ima odlučujuću riječ. Isto tako prigodom izbora crkvinara i pastoralnih vijećnika njemu pripada vlast imenovanja i otpuštanja.

Dužnost je dijecezanskog biskupa boraviti u svojoj biskupiji i što češće pohađati svaku svoju župu, barem svake pete godine (kan. 396).¹⁶ Biskupski pohod župi nema prvenstveno kontrolnu ulogu, nego pastirsku: susret s vjernicima, upoznavanje potreba župe, dijeljenje sakramenata, poučavanje u vjeri, pomoć župniku i župljanima. Biskupu je rezervirano dijeljenje sv. potvrde da bi na taj način svi kršćani došli u osobni dodir za svojim natpastirom i tako se povezali sa svojom zavijčajnom Crkvom.

Biskup može u župi intervenirati također i preko svojih zamjenika ili delegata: generalnog vikara, pastoralnog vikara, kurijalnih organa, dekana, osobnih izaslanika ili raznih biskupijskih vijeća.

Odnos župe prema biskupiji nije samo subalterne naravi. Pravac obostranih veza nije samo jednosmjernan. I biskupija u neku ruku *zavis*i od svojih župa. Kako ove žive od biskupije, tako i biskupija živi s njima i od njih. Među njima postoji vjerska i sakramentalna osmoza. Preko svoga krsnog zdenca župa rađa biskupiji nove kršćane. Ona obogaćuje Crkvu i biskupiju novim svećeničkim i redovničkim zvanjima. Ona uzdržava i materijalno potpomaže sjemeništa, centralne biskupijske ustanove te stare i bolesne svećenike. Narod Božji, razasut u osnovnim crkvenim jedinicama, srž je i glavna snaga partikularne Crkve. Biskupija živi od svojih župa i u svojim župama.

Iz te činjenice, naravno, nemamo pravo stvarati nikakav kampanilizam ili zagovarati kakav parohijalizam. Župa u okviru Crkve je baza crkvene zgrade, ali samo u tom smislu u kojem su noge baza čovjeka. Na njima čovjek stoji, ali one same po sebi nisu čovjek. Župe su poput korijenja nekog stabla. Ono je najdublje položeno u zemlju i hrani čitavo stablo, ali je samo izdanak debla koje je srčika čitavoga biljnog spleta.

Stoga je pretjerano reći da je župa »jedina bazična struktura u kojoj se ostvaruje sav život Crkve«.¹⁷ »Sav« život Crkve se odvija istom na razini biskupije. Isto tako nije točna tvrdnja da biskupija »kao partikularna Crkva sva živi u župnim zajednicama. Ukoliko je ona orga-

¹⁵ Chr. Dom. 32. *Directorium ep.*, 177, Novi CIC 515 § 2.

¹⁶ Također i *Directorium ep.*, 167, 168.

¹⁷ Z. ŠAGI, *Traganja za novom crkvenom praksom*. KS, Zagreb 1982, 74.

nizacijska nadgradnja, ima posve supsidijarni karakter«. ¹⁸ Ne živi »sva« partikularna Crkva u samim župnim zajednicama, ona živi i u drugim oblicima kršćanskog zajedništva. Niti je biskupija »organizacijska nadgradnja«, koja ima »posve« supsidijarni karakter. Crkva se doduše može uspoređivati sa zgradom, ali crkvena arhitektura ne počiva na prostornim volumenima, nego na kristološkim temeljima. Stoga nas isključivo arhitektski jezik može zavesti na kriva poimanja crkvenih nadgradnja.

Prof. A. Mazzoleni je dobro uočio bit stvari: »Biskupija nije nastala zbrajanjem više župa, ona ih teološki pretiče i rađa. K tome, župa nije jedino očitovanje i ostvarivanje biskupije, premda jest glavno, jer biskupija ima i drugih funkcija i zadataka koje ne mogu obaviti župske zajednice«. ¹⁹ Ispravno zaključuje: »Mora se reći da župa nije minijatura biskupija, te treba izbjegavati parohijalizam ili pastoralni *ghetto* kao prave pogibelji.« ²⁰

Do sličnoga je suda došao i stari iskusni župnik F. Connan: »Biskupija sa svojim biskupom je potpuno očitovanje opće Crkve... dočim je župa samo njezino djelomično očitovanje, i to samo u vezi s biskupom i u zavisnosti o njemu«. ²¹

Na kraju svega mislim da i mi možemo zaključiti:

- župa je čedo biskupije, njoj naliči i nju predstavlja (*repraesentat*),
- župa je dio biskupije, i to njezin temeljni dio (*portio, pars cellula*),
- između župe i biskupije postoji tijesno pastoralno, strukturalno i prostorno jedinstvo (*Ecclesia localis*),
- župa je u svom djelovanju ovisna o biskupijskom natpastiru (*sub auctoritate episcopi*).

Prema tom svaki dobar kršćanin mora njegovati ne samo župsku svijest, ²² nego i biskupijsku. Preko svoje župe svi smo mi djeca jedne veće crkvene obitelji što se zove biskupija. Stoga ćemo slijediti savjet II. vat. sabora: »*Colant iugiter sensum dioecesis, cuius paroecia velut cellula est!*« (AA 10).

¹⁸ ŠAGI, 89.

¹⁹ A. MAZZOLENI, *Le strutture comunitarie della nuova parrocchia*, Ed. Paoline, Roma 1972, 26.

²⁰ MAZZOLENI, 30.

²¹ F. CONNAN, *Demain, la paroisse*. Le Seuil, Paris 1966.

²² Ž. BEZIĆ, *Župska svijest*, »Služba Božja«, br. 2, g. 1982.